TU Delft

Delft University of Technology

Hoogbouw Medische Faculteit Rotterdam overleeft vernieuwingsoperatie

Zijlstra, H

Publication date
2006

Document Version
Final published version

Published in
Monumenten

Citation (APA)
Zijlstra, H. (2006). Hoogbouw Medische Faculteit Rotterdam overleeft vernieuwingsoperatie. *Monumenten*, *27*(7/8), 30-33.

Important note
To cite this publication, please use the final published version (if applicable).
Please check the document version above.

Copyright
Other than for strictly personal use, it is not permitted to download, forward or distribute the text or part of it, without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), unless the work is under an open content license such as Creative Commons.

Takedown policy
Please contact us and provide details if you believe this document breaches copyrights.
We will remove access to the work immediately and investigate your claim.

This work is downloaded from Delft University of Technology.
For technical reasons the number of authors shown on this cover page is limited to a maximum of 10.

COLOFON

Monumenten is een uitgave van Top/Com i.s.m. de Stichting Monumenten

Redactie | Jacques Akerboom, hoofdredacteur, Jan Hijl, eindredacteur, Eric Kolen, Theo van Oeffelt, drs. Meindert Stokroos, drs. Lonneke Hijl.
M.m.v. ir. Eric Blok, dr. Pim Brinkman, Kees Geevers, Joop Hofmeijer en drs. Carla Rogge.

Redactieadres| Postbus 1, 5430 AA Cuijk
Internet: www.tijdschriftmonumenten.nl
E-mail: info@tijdschriftmonumenten.nl

Redactie-adviesraad | dr. P.W.F. Brinkman, H. van Essen, W. Groen, drs. M.H. Stafleu, dr. ir. C.S.T.J. Huijts, prof. dr. J.C. Bierens de Haan, drs. A.G. Schulte.

Regiocorrespondenten |
Groningen: Corrie Boer, Groningen *Fryslân:* Dick Bloemhof, Leeuwarden *Drenthe:* Olav Rijers en Saskia van Dijk, Assen *Flevoland:* Charlotte Leech, Lelystad *Noord-Holland:* Jaap van der Veen, Purmerend *Zuid-Holland:* ir. F. v. Aart, Leidschendam, ir. Peter Drijver, Den Haag *Zeeland:* drs. Berit Sens, Middelburg *Noord-Brabant:* mr. A. Kuijpers, Hilvarenbeek *Limburg:* Coen Eggen, Roermond *Amsterdam:* Maarten Fritz, Bussum, *Nederlandse Antillen en Aruba:* Michael A. Newton, Curaçao.

Administratie | Postbus 1, 5430 AA Cuijk, tel. 0485-322922, fax 0485-322944

Advertentiewerving | Retra Publiciteits-Service BV, Postbus 333, 2040 AH Zandvoort, tel.023-5718480, fax 023-5716002, E-mail: tonny@retra.nl

Druk | Hassink Drukkers, Haaksbergen

Vormgeving en opmaak |
Rieky van der Putten, Venray

Abonnementen | Jaarabonnement € 48,75, incl. BTW. Losse nummers € 4,95, incl. BTW, excl. verzendkosten. Opgave abonnementen aan: Postbus 1, 5430 AA Cuijk. Abonnementen kunnen op elk gewenst tijdstip ingaan. Opzegging: schriftelijk twee maanden voor afloop van de abonnementsperiode. Monumenten verschijnt ten minste 10 x per jaar. Bedrijfsreportages en advertenties vallen niet onder de verantwoording van de redactie.

Overname van artikelen of gedeelten daarvan is na schriftelijke toestemming van de redactie toegestaan met bronvermelding; gaarne toezending van 2 exemplaren aan de redactie van Monumenten

| ISSN nr. 1382-5054

Foto voorpagina: Paardentram remise | Foto: Stadsherstel Amsterdam NV

'Stadsherstel'

"Wanneer ik een negatief scenario zou volgen, zou ik denken dat de staatssecretaris af wil van de stadsherstellen". In dit nummer van MONUMENTEN is Wijnand Freling aan het woord, voorzitter van de Federatie Het Behouden Huis, waarvan een kleine vijftig "stadsherstellen" deel uitmaken. Hij maakt zich zorgen over het BRIM, waarin de stadsherstellen slechts 25 procent van de instandhoudingkosten tegemoet kunnen zien in plaats van de 35 procent die voor gemeenten gaat gelden. Kortom, het ziet er volgens Freling niet florissant uit voor deze organisaties, die het herstel van de stad toch hoog in het vaandel hebben.

Stadsherstellen, restaurerende instellingen doen goed werk. In dit nummer maakt u kennis met twee van deze organisaties. Ze stappen over het algemeen in projecten die anderen moeten laten liggen. Dat vergt niet alleen een bijzondere inspanning, er is vooral ook veel geld mee gemoeid. Politici komen dan ook graag langs om na de voltooiing aan zo'n restauratie een feestelijk tintje te geven. De zorg voor ons aller erfgoed staat dan in het centrum van de belangstelling. Zo'n voorstel inzake het BRIM van de staatssecretaris is voor de stadsherstellen niet te verkroppen.

Stelt u zich eens voor, bijvoorbeeld, dat u een wandeling maakt langs het gerestaureerde bezit van Stadsherstel Amsterdam. Panden die voor het merendeel voor de poorten van de hel zijn weggesleept: die beslist zouden zijn verdwenen als Stadsherstel zich er niet over had ontfermd. Nu staan ze er nog, eventueel herbouwd, en hoeft u zich niet neer te leggen bij eigentijdse nieuwbouw die vaak onder een conserverend planologisch regiem werd gebouwd. En dat met wisselend succes. Laat restaurerende instellingen doorgaan met hun werk!

Er zijn natuurlijk critici die restaurerende instellingen betichten van geschiedvervalsing, wanneer een pand werd herbouwd op basis van oude foto's of tekeningen. Kritiek wordt moeilijker wanneer de 'herbouw' zich door de eeuwen heen heeft voltrokken. Zo kon het onlangs gebeuren dat bij de feestelijke oplevering van een gerestaureerd VOC-pakhuis, insiders moesten concluderen dat alleen delen van de houtconstructies nog tot de oorspronkelijke historische substantie behoorden. Het muurwerk was in de afgelopen eeuwen al onderhanden genomen. En toch werd bij deze oplevering geen wanklank gehoord.

Zorg hebben voor de historische stad, daar kan herbouw onder bepaalde omstandigheden bij horen. Zoals het er nu uitziet, komt er binnen afzienbare tijd in Amsterdam een heuse herbouw. Stadsherstel Amsterdam heeft namelijk ter gelegenheid van zijn vijftigjarig bestaan besloten de voormalige Haringpakkerstoren te herbouwen. Zo te zien gaat die er vrij 'geruisloos' komen. Herbouw mag kennelijk weer: er is niets nieuws onder de zon.

MEINDERT STOKROOS

Paleis van Justitie in Arnhem maakt zich op voor de volgende generatie

HIELKJE ZIJLSTRA | Het Paleis van Justitie in Arnhem, naar ontwerp van architect Frank Sevenhuysen Jr. (1916-1987) werd opgeleverd in 1963. Lopend vanuit de Koningstraat door het winkelgebied van de Arnhemse binnenstad naar de Markt doemt tussen de oude gebouwen het modern ogende Paleis van Justitie op. Het gebouw kende een lang ontwerptraject, waardoor het mogelijk was voor Sevenhuysen het de tijdloze uitstraling te geven die het nu nog heeft.

Het Paleis van Justitie gezien vanuit de Koningstraat met rechts de Eusebiuskerk en links het van Rossumhuis dat onderdeel is van het Stadhuis | Foto: H. Zijlstra

In 1994 werd besloten naast het gebouw een aanzienlijke uitbreiding, naar ontwerp van J.D. Peereboom Voller van De Architecten Cie, te realiseren. Eveneens werd besloten aan het bestaande gebouw een verdieping toe te voegen. De nieuwbouw kwam in 1996 gereed en de renovatie van het bestaande gebouw, inclusief de realisatie van de extra verdieping, in 1998. Inmiddels kampt het rechtsgebouw wederom met ruimteproblemen. Het naastliggende belastingkantoor, dat inmiddels niet meer als zodanig in gebruik is, zal in 2005 door de rechtbank ook in gebruik worden genomen. Het Paleis van Justitie lijkt daarmee klaar te zijn voor een derde generatie.

De opdracht en locatie

Op 17 september 1944 werd door het oorlogsgeweld een groot deel van de binnenstad van Arnhem verwoest. Ook van het bestuurlijke centrum met Stadhuis; Provinciehuis; Paleis van Justitie en Rijksarchief was niet veel meer over. Van de Walburgkerk en de Eusebiuskerk stonden alleen nog wat resten overeind en rond de nabijgelegen Markt stond vrijwel geen gebouw meer overeind. In 1945 nam de gemeente Arnhem het initiatief om voor de stad een

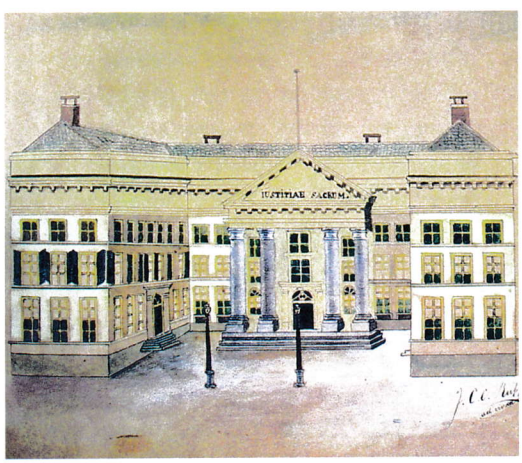

Het Paleis van Justitie, dat in 1944 werd verwoest | Bron: Gemeentearchief Arnhem

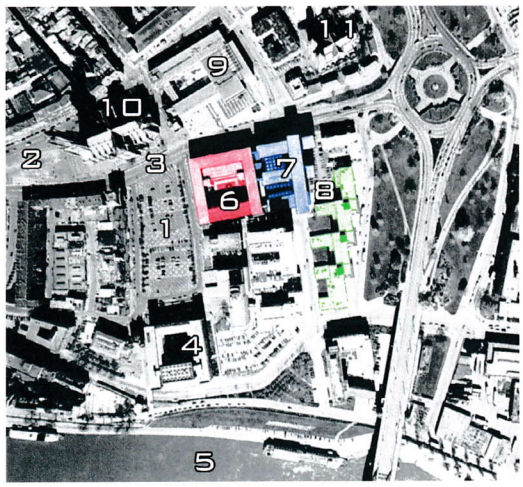

De locatie: 1 = de Markt; 2 = het Kerkplein; 3 = de Walburgstraat; 4= het Provinciehuis; 5 = de Rijn; 6 (rood)= het Paleis van Justitie uit 1963; 7 (blauw)= de uitbreiding ervan in 1996; 8 (groen)= de uitbreiding in 2005, het voormalige belastingkantoor; 9 = het Stadhuis; 10 = de Eusebiuskerk; 11= de Walburgkerk | Bewerking van een afbeelding uit: A. Eden en R. Koek, Rijkshuisvesting voor morgen, Den Haag 1995

Het nog in aanbouwzijnde Paleis van Justitie | Bron: NAi SEVZ, foto J. Jansen Nieuw Vennep

wederopbouwplan te maken. De heer J. van der Laan werd hier als stedenbouwkundige voor aangesteld. Hij kwam met het idee om het nieuwe Arnhem drie centra te geven: een winkel-; een handels- en een bestuurscentrum. Het Paleis van Justitie vormde een onderdeel van het nieuwe bestuurscentrum rond de Markt. In de nabijheid van de Markt kregen achtereenvolgens de volgende gebouwen weer een plaats: het Provinciehuis, dat in 1954 werd gerealiseerd naar ontwerp van J.J.M. Vegter; het Paleis van Justitie naar ontwerp van Sevenhuysen in 1963; het Rijksarchief van M. Bolten in 1966 en uiteindelijk het Stadhuis van J. Konijnenburg, dat in 1968 gereed kwam.

Op de luchtfoto van de locatie valt op dat zowel het Provinciehuis als het Stadhuis en het Paleis van Justitie gebouwen zijn die een binnenhof hebben. Op de eerste tekening van de het wederopbouwplan, uit 1947 van Van der Laan, was dat al het geval.

De architect en zijn ontwerp | De opdracht voor het ontwerp van het Paleis van Justitie in Arnhem was een Rijksopdracht die binnen de Rijksgebouwendienst werd uitgewerkt. Sevenhuysen kwam in 1953 als 'hoofdarchitect A' in dienst van de Rijksgebouwendienst. Onder leiding van de toenmalige Rijksbouwmeester, G. Friedhoff, werkte hij aan het Paleis van Justitie. Friedhoff had zelf in 1948 al de eerste schetsen voor het gerechtsgebouw op papier gezet, maar deze plannen werden niet gerealiseerd. Sevenhuysen was bij zijn ontwerp, in eerste instantie, dan ook beïnvloed door de traditionalistische architectuur opvattingen van zijn baas. Nadat Friedhoff in 1957 werd opgevolgd door Vegter werd het mogelijk wat meer modernistische invloeden in de Rijksarchitectuur naar buiten te laten komen.
De maquette uit 1954, van het plan van Sevenhuysen, laat dan ook een op de traditionalistische school gestoelde architectuur zien. Pas nadat Sevenhuysen het plan constructief liet uitwerken ontstond er, in samenspraak met de constructeur van Van Hasselt en de Koning uit Amersfoort, een gebouw waarbij de draagconstructie als beeldbepalende structuur werd aangegrepen om in de gevels tot uitdrukking te laten komen. De betonnen draagconstructie werd op een stramienmaat van 3,90 meter

De voorgevel van het Paleis van Justitie waarbij een extra verdieping werd toegevoegd in 1998 | Bron: bewerking van een foto uit Eden, A., Rijkshuisvesting voor morgen, Den Haag 1995

De gevel van het drie verdiepingen tellende Paleis van Justitie kort na oplevering in 1963 | Bron: NAi SEVZ, foto A. Dijksma Wageningen

uitgewerkt. Het skelet bekleedde men in de gevels met gebouchardeerde prefab betonnen elementen van de firma Schokbeton. Tussen deze horizontale en verticale banden plaatste men panelen, eveneens van Schokbeton, met een grijsgroene natuurstenen toeslag. In de binnenhof werden de invullingen binnen de banden van het skelet in grijsgroen geglazuurde bakstenen uitgevoerd. Het dak trok men op als een houten kapconstructie die aan het oog onttrokken werd door een hoog opstaande gevelband. In 1996 bleek dat er destijds al rekening was gehouden met het feit dat er een extra verdieping aan het gebouw zou kunnen worden toegevoegd. De verankeringspunten van de dakrand waren zo gedetailleerd dat ze achteraf weer toegankelijk zouden zijn en de houten kap kon relatief eenvoudig verwijderd en afgevoerd worden.

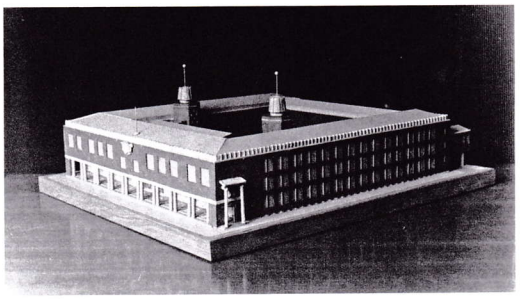

De Maquette van het ontwerp uit 1954, waarbij er nog geen betonskelet in de gevel zichtbaar was | Bron: NAi SEVZ

Het oorspronkelijke gebouw

De entree van het Paleis van Justitie werd centraal, in het midden, van het gebouw gelegd in de noordelijke vleugel aan de Walburgstraat. Via een overdekte entreegalerij kwam men bij de tourniquet die de eigenlijke toegang vormde. Vanuit een kleine vestibule kwam men vervolgens in de royale entreehal. Hier viel als eerste de enorme pui op die zicht bood op de binnenhof. Vanuit de hal kon men direct de vleugels naar de kantoren in lopen of men zocht de zittingszalen van de rechtbank op die zich in het noordelijke voorgebouw bevonden. Het publiek werd via een zo kort mogelijke route naar de voor hen toegankelijke ruimten geleid. Twee ruime trappen in de hal gaven toegang tot de omloop op de eerste verdieping waaraan eveneens zittingszalen en publieke ruimten lagen. De omloop langs de vide functioneerde als een verdeelruimte.
In het interieur paste Sevenhuysen veel materialen toe die op zichzelf geen extra afwerking nodig hadden: natuursteen; schoonmetselwerk; tropische hardhoutsoorten en schone beton. In de kantoren werd wel gekozen voor afwerking in de vorm van: linoleum vloerbedekking; behang en plafonds van gaatjesboard.

De oorspronkelijke entreegalerij van het Paleis van Justitie | Bron: J. van Dongen Jr., 'Nieuw Paleis van Justitie', Katholiek Bouwblad. Tijdschrift voor Architectuur en Beeldende Kunsten, (1965) 15, pp. 324-334

Een zittingszaal in 1963 die op dit moment nog vrijwel ongewijzigd aanwezig is | Bron: NAi SEVZ, foto A. van Wijk Krommenie

De binnenhof werd als een gesloten binnentuin gebruikt waaraan op de tweede verdieping een dakterras lag dat behoorde bij de kantine. Enkele bomen, wat lage begroeiing, een vijver en wat bankjes straalden rust uit en vormden de achtergrond van de entreehal.
Installatietechnisch gezien werden er geen bijzondere voorzieningen getroffen in het rechtsgebouw. De verwarming vond plaats middels radiatoren en alleen in de zittingszalen en in de keuken werd lucht mechanisch afgezogen. De ruimte voor de machines, 'de ventilatorenruimte' bevond zich op de tweede verdieping recht boven de ingang. Hierdoor was het mogelijk dit gevelvlak gesloten te houden waardoor de entree in het midden van het gevelvlak benadrukt kon worden. Voor het gebouw werden door Sevenhuysen zelf wel prachtige verlichtingsarmaturen ontworpen die helaas niet allemaal de tand des tijds hebben doorstaan.

De uitbreidingen in 1996 en 1998

In1994 werd er besloten een uitbreidingsplan voor de rechtbank te laten maken. Peereboom Voller, van 1977 tot 1985 architect bij de Rijksgebouwendienst en in 1988 en 1989 waarnemend Rijksbouwmeester, werd hiertoe verzocht. Hij ontdekte dat er in het ontwerp van het bestaande Paleis van Justitie al rekening was gehouden met het later toevoegen van een extra verdieping. De eerste vierkante meters waren op die manier snel gevonden. Het van oorsprong, naast het Paleis van Justitie gelegen, huis van bewaring was inmiddels buiten gebruik en werd gesloopt, waardoor er ruimte vrij kwam om het vloeroppervlak van het gerechtsgebouw uiteindelijk te vergroten van 14.500 naar 34.500 m^2.

In de stijl van het bestaande gebouw creëerde Peereboom Voller een extra bouwlaag. De betonnen dakrand werd gedemonteerd en herplaatst. Eerst werd er een staalconstructie geplaatst, dit in tegenstelling tot de bestaande betonconstructie, met een dak van gasbetonplaten waardoor er al snel droog door gewerkt kon worden. Opvallend is te constateren dat de nieuwe gevelplaten inmiddels al donkerder, vuiler, ogen dan de in 1996 gereinigde originele gevelbekleding van Schokbeton.
Aan de binnenzijde van het oorspronkelijke Paleis van Justitie werd aan de voor het publiek toegankelijke ruimten vrijwel niets veranderd. Wel werd een geheel nieuwe klimaatinstallatie in aan het gebouw toegevoegd. De technische ruimten die daarvoor nodig waren werden op het dak geplaatst en zijn alleen vanuit het gebouw zelf en vanaf de binnenhof zichtbaar. Bij de zuidelijke vleugel van het gebouw, die in de oorspronkelijke vorm 2,8 meter smaller was dan de oostelijke en westelijke vleugels, werd de nieuwe verdieping verbreed. Aan beide zijden kraagt deze verdieping 1,85 meter uit ten opzichte van de oorspronkelijke gevel. Het dak werd rond beëindigd met liggers die als spits toelopende consoles expressief werden vormgegeven. Dit werd nog eens benadrukt door het toegevoegde glazenwassersbalkon. Het bolle dak blijkt enkel waarneembaar te zijn op tekening en vanuit de tweede verdieping, aan de binnenhofzijde, van het bestaande gebouw. Het doet, in relatie tot het bestaande, met al haar glimmende vormgeving wat te overdadig aan.
Aan de binnenzijde dwong het materiaalgebruik van Sevenhuysen zoveel respect af dat er door Peereboom Voller vrijwel niets aan werd veranderd. Alleen in de gebouwdelen met de kantoren werden scheidingswanden, plafonds, vloerbedekking, verlichtingsarmaturen en meubilair vervangen overeenkomstig de afwerking in het geheel nieuw gebouwde deel.
De uitbreiding van het Paleis van Justitie werd op een veelvoud van 3,60 meter ontworpen in plaats van de 3,90 meter en dat staat eigenlijk symbool voor de gehele opzet van het nieuwe gebouw. Het Ministerie van Justitie besloot in 1991 dat er alleen 'marktconforme' nieuwbouw mocht worden gerealiseerd, waarbij de gebouwen 'geleased' werden in plaats van gekocht door het Ministerie. Inmiddels is dit al weer een achterhaald standpunt maar Peereboom Voller diende het gebouw hiernaar te ontwerpen. Het nieuwe gebouw ligt als een E-vorm tegen het oorspronkelijke vierkante gebouw van Sevenhuysen aan. In de hoofdvolumes werden kantoren en archieven ondergebracht en in de beide binnenhoven werden twee grote zittingszalen geprojecteerd. Aan de buitenzijde is wat betreft het materiaalgebruik een verwantschap gezocht met het bestaande gebouw van Sevenhuysen. Er is een raster in beton afleesbaar met een invulling van prefab betonelementen die zijn afgewerkt met keramische tegeltjes of met natuurstenen platen in oranje bruine tinten. Aan de Walburgstraat maakte Peereboom Voller een

De binnenhof met de extra verdieping | Foto H. Zijlstra

De uitbreiding van de zuidelijke vleugel die aan beide zijden 1, 85 meter over de bestaande verdieping uitkraagt | Foto H. Zijlstra

De voorzijde van het Paleis van Justitie met links de uitbreiding uit 1996

De entreehal van het Paleis van Justitie met links de doorgang naar de hal van het nieuwere gedeelte | Foto H. Zijlstra

Het belastingkantoor dat gerenoveerd wordt om te worden toegevoegd aan het Paleis van Justitie in 2005 | Foto H. Zijlstra

nieuwe entree voor het personeel. Hoewel de entree veel expressiever werd uitgewerkt dan de bestaande entree in het gebouw van Sevenhuysen wordt hij slechts zelden gebruikt. De oorspronkelijke entreehal functioneert tot op heden nog prima als eerste ontvangsthal. Via deze hal loopt men door een smallere ruimte naar de verdeelhal in het nieuwe gebouw. Op het eerste gezicht lijkt de oudbouw het nieuwe gebouw, wat betreft architecturale tijdloosheid, voorbij te streven.

Kinderen skateboarden in de entreegalerij van het Paleis van Justitie in 2005 | Bron: http://www.non-foods.com/pix/skateboarding/

De toekomst

De toekomst | De rechtbank van Arnhem was tot kort voor de oplevering van de nieuwbouw, in 1996, gedwongen zich op zeven verschillende locaties in de stad te huisvesten. Onlangs diende dit probleem zich wederom aan. De rechterlijke macht heeft veel ruimte nodig in Nederland. De Rijksgebouwendienst besloot in 2004 dan ook het nabij gelegen belastingkantoor, dat in 1969 werd gerealiseerd naar een ontwerp van Brouwer en Deurvoorst en dat inmiddels leeg stond, te regenereren als de nieuwste uitbreiding van het Paleis van Justitie in Arnhem. Het gebouw biedt een vloeroppervlak van ruim 12.500 m^2 waarmee het gerechtsgebouw als totaal de beschikking krijgt over 47.000 m^2 en daarmee drie maal zo veel oppervalk biedt als het oorspronkelijke gebouw uit 1963.

De belangrijkste taak binnen het programma van eisen voor het Paleis van Justitie ligt op dit moment bij de eisen die worden gesteld aan de beveiliging. Er staan sinds 2003 detectie poortjes in de hal en er is een scanner voor tassen etc., maar of dit afdoende is in de toekomst is onzeker.
Het oorspronkelijke Paleis van Justitie, met haar overdekte entreegalerij, verscheen naast het feit dat de jongste generatie hier liever skateboard dan op de speciaal voor hen aangelegde skatebaan, ook in het nieuws vanwege een aantal gewelddadige incidenten. Wellicht is het mogelijk om geïnspireerd door de zorgvuldige wijze waarop Sevenhuysen destijds omging met de ruimtelijke aspecten en de keuze van de materialen, en die door Peereboom Voller werden gerespecteerd, tot een oplossing te komen die wederom een generatie lang tot dienst kan zijn in een nog altijd modern ogend gebouw.

Ir. Hielkje Zijlstra (1962, Leeuwarden) is werkzaam aan de Technische Universiteit Delft, Faculteit Bouwkunde. Het Paleis van Justitie is één van de acht deelstudies die onderdeel uitmaken van haar promotieonderzoek naar wederopbouw architectuur in Nederland. Aan het onderzoek, naar het Paleis van Justitie in Arnhem, werd meegewerkt door Jelle van der Veen.